

## په بهرنیو هېوادونو کې افغان کډوال او پر هېواد یې سیاسي او

### امنیتي اغېزې

## Afghan Refugees in Foreign Countries and Their Political and Security Impacts on Afghanistan

ډاکتر مصباح الله عبدالباقي<sup>۱</sup>، فتیح الله احدی<sup>۲</sup> او عطاء الحق انس<sup>۳</sup>

DOI: 10.64104/v10.Issue.17.n6.2025

### د خپرنې لنډیز

په بهرنیو هېوادونو کې زیات شمېر افغان کډوال ژوند کوي، چې د بېلابېلو لاملونو له امله کډوالۍ ته اړ شوي دي، خو بنسټیزه پوښتنه دا ده چې دا افغان کډوال چې په بهرنیو هېوادونو کې شتون لري په افغانستان باندې څه سیاسي او امنیتي اغېزې لري؟ همدا موضوع په دې خپرنه کې خپرل شوی ده، د خپرنې میتود تاریخي یا استردادي دی، دا د سیاسي او ټولنیزو موضوعاتو د خپرلو لپاره یو مهم او مناسب میتود دی، د خپرنې پایلې په ګوته کوي چې لکه څرنګه چې په تیر تاریخ کې په بهرنیو هېوادونو کې د افغانو کډوالو شتون پر هېواد زیاتې اغېزې درلودې همدا راز به یې په اوسنیو شرایطو کې هم ولري، له دې اغېزو څخه ډېرې مهمې اغېزې سیاسي او امنیتي اغېزې دي، دا اغېزې یو څه مثبت اړخونه هم لري خو منفي اړخونه یې غالب دي، په پای کې په دې ټینګار شوی چې د کډوالۍ دا پدیده د هېواد لپاره یوه منفي پدیده ده نو لازمه ده چې باید هواره کړی شي او د هوارولو تر ټولو بنسټیزه لار یې دا ده چې د کډوالۍ هر ډول لاملونه له منځه یوړل شي.

بنسټیز کلمات: افغان کډوال، سیاسي اغېزې، امنیتي اغېزې، اجباري راستنول، سیاسي فعالیتونه، نظامي فعالیتونه.

<sup>۱</sup> د شریعتو پوهنځي استاد او د سلام پوهنتون رئیس، 0771694474، [Misbah.abdulbaqi@gmail.com](mailto:Misbah.abdulbaqi@gmail.com)

<sup>۲</sup> د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی، سلام پوهنتون، کابل. 93 79 170 5750، [Fetehullah.ahady2020@gmail.com](mailto:Fetehullah.ahady2020@gmail.com)

<sup>۳</sup> د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی، سلام پوهنتون، کابل. 0784361717، [Ataulaqanas333@gmail.com](mailto:Ataulaqanas333@gmail.com)

## سریزه

الحمد لله رب العلمين والصلاة والسلام على سيد الأنبياء والمرسلين، و على آله وأصحابه أجمعين و بعد.

کډوالی زموږ د هېواد یوه داسې ستونزه ده چې په معاصر تاریخ کې شاید کوم بل هېواد داسې نه وي چې د دومره اوږدې مودې لپاره دې د کډوالۍ د ستونزې سره لاس او گړېوان پاتې شوي وي لکه زموږ هېواد او هېوادوال چې ترې کړېدلي دي او لا هم ترې کړېږي، زموږ د هېواد زیات وگړي د کډوالۍ په حالت کې له دنیا څخه ولاړل، نور هېوادوال مو د کډوالۍ په حالت کې وزېږېدل، په کډوالۍ کې د ژوند زیات مراحل تېر کړل او اوس هم د کډوالۍ په حالت کې ژوند کوي، د کډوالۍ دا قضیه باید له بېلابېلو اړخونو وڅېړل شي، ځکه په تېره نیمه پېړۍ کې چې څومره سترې اغېزې کډوالۍ زموږ پر هېواد او ملت پرې ایښي دي شاید کومه بله پدیده دومره اغېزناکه نه وي پاتې شوي، له همدې امله زه هم د دې قضیې یوه اړخ غواړم په دې مقاله کې وڅېړم.

## د مسألې طرحه

د هېواد څخه بهرنیو هېوادونو ته د افغانانو تلل او کډه کول زموږ په ټولنه او هېواد زیاتې اغېزې لري، دا اغېزې د ژوند په بېلابېلو اړخونو پرمختګ او تر اوسه هم ادامه لري، په دې کې زموږ په هېواد اقتصادي مثبتې او منفي اغېزې شته دي، په ټولنیز او کلتوري ډگر کې اغېزې شتون لري، همدا راز په بهرنیو هېوادونو کې او په ځانګړې توګه په ګاونډیو هېوادونو کې د کډوالو شتون زموږ د ټولنې او هېواد لپاره سیاسي او امنیتي پایلې لري، همدا راز د هېواد په پرمختګ او وروسته پاتې والي اغېزې لري. له دې اغېزو څخه زما په اند تر ټولو مهمې اغېزې سیاسي او امنیتي اغېزې دي؛ ځکه سیاسي او امنیتي اغېزې نورو ډېرو اغېزو ته لاره برابروي، له دې امله دا اغېزې باید په دقت سره وڅېړل شي، په بهرنیو هېوادونو کې د افغانو کډوالو د شتون سیاسي او امنیتي پایلې او اغېزې څه معنی لري؟ او له دې څخه زموږ هدف څه دی؟ د کډوالۍ مثبتې اغېزې څنګه تقویه کولی شو او د منفي اغېزو څخه یې څرنگه خپله ټولنه او هېواد ساتلی شو؟ دا څېړنه به همدا موضوعات په لنډه توګه وڅېړي.

خو دا اغېزې او ستونزې به یواځې په نظري ډول نه څېړل کېږي، په دې معنی چې موږ دا وڅېړو چې کډوالی او په بهرنیو هېوادونو کې د یو هېواد د زیاتو وگړو کډوالی څه اغېزې او ستونزې رامنځته کولی شي؟ بلکې دا څېړنه به په دې ترکیز کوي چې په عملي توګه په تېرو پنځوسو کلونو کې بهرنیو هېوادونو ته د افغانستان د وگړو کډوالی او هلته د دوی شتون پر هېواد څه ډول اغېزې درلودې او اوس څه ډول اغېزې درلودلې شي؟

## د څېړنې میتود

موږ به په دې څېړنه کې د تاریخي او یا استردادې میتود څخه استفاده کوو، دا میتود یو د هغو میتودونو څخه دی چې د پخوانیو حوادثو د تحلیل، څېړنې او د هغوی څخه د درسونو او عبرتونو د لاس ته راوړلو په منظور ترې استفاده کېږي، چې زموږ د څېړنې موضوع هم همداسې یوه موضوع ده، ځکه موږ غواړو چې دا وڅېړو چې په تېرو پنځو لسیزو کې په بهرنیو هېوادونو کې د افغانو کډوالو شتون د هېواد لپاره څه پایلې درلودې او د سیاسي او امنیتي پلوه یې زموږ په ټولنه څه اغېزې پرې ایښي دي، چې د دې په رڼا کې به موږ دا وگورو چې په بهرنیو هېوادونو کې د افغانانو شتون په راتلونکې کې پر افغانستان څه پایلې او اغېزې ولرلې شي، ځکه کوم حوادث چې په پخوا زمانه کې سرته رسېدلي دي د هماغه رنگ حالاتو په برابرېدو هغه حوادث په

راتلونکی کې بیا هم تکرارېدلی شي<sup>4</sup>. د دې میتود لنډیز دا دی:

- د څېړنې بنسټیز سوال باید مطرح شي چې په نتیجه کې یې باید هغه پدیده ځانگړې شي چې څېړل یې مطلوب دي.
- د څېړنې لپاره باید مصادر او مراجع وټاکل شي.
- دا مصادر او مراجع باید نقد کړی شي، تر څو د اعتماد وړ مصادر په کې وټاکل شي، او د اعتبار له پلوه ترتیب کړی شي.
- په دې اړه باید د اعتبار وړ مصادر او مراجعو څخه معلومات راټول کړی شي، هر څومره چې مصدر په لومړي لاس معلوماتو باندې مشتمل وي په هماغه اندازه به مصدر او مرجع زیات د اعتبار وړ وي.
- د حوادثو ترمنځ د اړیکو د معلومولو لپاره باید راټول کړی شوي معلومات تحلیل کړی شي.
- علمي نتایجو ته د رسېدو په موخه باید راټول کړی شوي معلومات په موضوعي ډول تفسیر کړی شي.
- په پای کې باید دا نتایج د یو علمي راپور په شکل کې ولیکل شي.

### د دې میتود ستونزې

د دې څېړنیز میتود ستونزې یواځې په دې کې دي چې د پخوانیو حوادثو په اړه د اعتبار وړ مصادر ته لاس رسی ستونزمن کار دی، په ځانگړې توگه چې دا حوادث د ډېرې پخوانۍ زمانې سره تړاو ولري، ځکه هر مصدر هره حادثه د خپل تصور په رڼا کې ثبتوي او حادثې ته د خپلو معتقداتو او تصوراتو له عینکو څخه گوري<sup>5</sup>، خو له نیکه مرغه موږ چې کومه قضیه د څېړنې لاندې نیسو او په کومو عمومي حوادثو چې استدلال کوو د هغو حوادثو په اړه هیڅوک هم دوه نظرونه نه لري، یواځې همدومره کېدلی شي چې څوک یې په یو شکل تفسیروي او څوک یې په بل ډول تفسیروي، همدا راز څوک ورته د ضرورت د نظریې له پلوه په مثبت نظر گوري او څوک یې په منفي ډول تحلیلوي.

د دې میتود په رڼا کې موږ گورو چې په تېرو پنځوسو کلونو کې زموږ هېواد د هغو افغانو کډوالو څخه په سیاسي او امنیتي اړخ کې څومره اغېزمن شوی دی چې په بهرنیو هېوادونو کې یې شتون درلود، د تېرو پنځوسو کلونو حوادثو داسې حوادث دي چې زموږ په مخ کې تېر شوي دي، له دې امله موږ غالباً د دې معلوماتو لپاره نورو مصادر ته اړتیا نه لرو، بلکې هغه معلومات بسنه کوي چې موږ پخپله مشاهده کړي دي، او دا معلومات د لومړي لاس معلومات بلل کېږي، ځکه د لیکوال پر خپلو مشاهداتو باندې ولاړ معلومات دي، او کله چې دا معلومات د اعتماد وړ وي نو بیا په څېړنه کې کومه بله ستونزه شتون نه شي درلودی، په دې توگه ویلی شو چې د څېړنې د میتود له پلوه د دې څېړنې پایلې د اعتماد وړ دي.

<sup>4</sup> - دا میتود د قرآن کریم له ډېرو ایتونو څخه مستفاد دی، په ډېرو ایتونو کې په دې توگه قرآن کریم د قضایاو اثبات کوي، د بېلگې په توگه دا څو ایتونه لولو: {قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ} [آل عمران: 137] {قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ} [الأنعام: 11] {ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِم مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَظَلَمُوا بِهَا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ} [الأعراف: 103] {أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكُنُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً} [فاطر: 44] او په دې لاندې ایت کریمه کې خو په ډېر صراحت سره د دې علت ښايي چې همدا د الله تعالی ټولنیز قانون دی چې هیڅکله هم بدلون نه مومي، فرمایي: {فَهَلْ يُنظَرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلًا} [فاطر: 43]

<sup>5</sup> - د دې میتود د تفصیل لپاره وگورئ: بدوي، عبد الرحمن، مناهج البحث العلمي، (وكالة المطبوعات، شارع فهد السالم، الكويت) درېم چاپ، کال ۱۹۷۷م، ص ۱۸۳ تر ۲۳۱.

## د خپرنې پوښتنه

په بهرنیو هېوادونو کې د افغانو کډوالو موجودیت پر هېواد باندې څه مثبتې او منفي سیاسي او امنیتي اغېزې درلودلې شي؟

## د خپرنې فرعي پوښتنې

په ګاونډیو هېوادونو لکه ایران، پاکستان او تاجیکستان کې د افغانو کډوالو شتون څه سیاسي او امنیتي اغېزې درلودلې شي؟

د نړۍ په نورو هېوادونو کې د افغانو کډوالو شتون پر هېواد څه سیاسي او امنیتي اغېزې درلودلې شي؟  
پر هېواد باندې په بهرنیو هېوادونو کې د افغانو کډوالو د شتون منفي اغېزې څرنگه په مثبتو اغېزو بدلون موندلې شي، او مثبتې اغېزې څرنگه تقویه کېدلې شي؟

پر هېواد باندې په بهرنیو هېوادونو کې د افغانو کډوالو د شتون د منفي اغېزو مخنیوی څرنگه ممکن دی؟

## په دې اړه مخکېنۍ خپرنې

د کوربه هېوادونو په امنیتي او سیاسي حالاتو د افغان کډوالو د اغېزو په اړه خو ډېرې خپرنې شتون لري چې د بېلګې په توګه لاندې خپرنو ته اشاره کوم:

لومړۍ خپرنه د "علل و ویزګۍ های مهاجرت اتباع افغانستان به ایران و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بعد از انقلاب اسلامی"<sup>۶</sup> تر عنوان لاندې ده، دا خپرنه چې یدالله محمدی، حسن خداوردی، ګارینه کشیشیان، مسعود مطلبی په ګډه لیکلې ده او د ایران په فصلنامه راهبرد سیاسي په مجله کې په کال ۱۳۹۹ هـ ش کې چاپ شوی ده، د کوربه هېوادونو په ځانګړي ډول د ایران په امنیتي او سیاسي حالاتو په هغه هېوادونو کې د کډوالو افغانانو اغېزې خپرې، او هلته د دې کډوالو د شتون د امنیتي نتایجو په اړه خپرنه کوي، خو کله امنیتي اغېزې خپرې نو د امنیت څخه عامه معنی مراد اخلي چې هغه سیاسي امنیت ته هم شامله معنی ده، یعنې په دې خپرنه کې سیاسي او امنیتي دواړه ډوله اغېزې خپرل شوي دي، دا خپرنه زموږ د موضوع سره دومره تړاو لري چې په ایران کې افغان کډوال شتون لري او دا شمېر څومره دی، خو دا نه خپرې چې د افغانستان په امنیتي او سیاسي حالاتو د دې کډوالو شتون څه اغېزې لري.

دویمه خپرنه د «بررسی رابطه پناهندگان افغانستانی در جمهوری اسلامی ایران با سطوح امنیت»<sup>۷</sup> تر عنوان لاندې ده چې د محمد هداوند او د هغه د همکارانو له لورې لیکل شوی ده او په ۱۴۰۳ هـ ش کې په «فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست بین الملل» مجله کې چاپ شوې ده، په دې خپرنه کې په ایران کې د افغانو کډوالو د موجودیت او د ایران د امنیت د بېلابېلو ابعادو ترمنځ اړیکه خپرل شوی ده، سره له دې چې سیاسي امنیت یې هم خپرلی دی خو بیا هم زموږ د خپرنې سره بشپړ توپیر لري ځکه چې موږ په دې خپرنه کې د افغانستان د سیاسي او امنیتي وضعیت او په بهرنیو هېوادونو کې د افغانو کډوالو د شتون ترمنځ اړیکه خپرو.

<sup>۶</sup> - محمدی، یدالله، خداوردی، حسن، کشیشیان، ګارینه و مطلبی، مسعود. (۱۳۹۸). علل و ویزګۍ های مهاجرت اتباع افغانستان به ایران و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بعد از انقلاب اسلامی. رهیافت انقلاب اسلامی. ۱۳ (۴۹) ۶۵-۸۶.

<sup>۷</sup> - <https://civilica.com/doc/2146373/>

درېمه څېړنه د «تحليل و بررسي تهديدات و فرصت های سياسي- امنیتی مهاجران افغانستانی برای جمهوری اسلامی ایران»<sup>۸</sup> تر عنوان لاندې د سيد صالح موسوي او عباس کشاورز شكري له پلوه په گډه ليکل شوی ده، او په ۱۴۰۳ هـ ش کې په فصلنامه راهبرد سياسي کې چاپ شوی ده، دا مقاله هم هغه مثبتې او منفي اغېزې څېړي چې افغان کډوال يې د ايران لپاره د ځان سره لري.

همدا راز د پاکستان پر سياسي او امنيتي حالاتو د افغانو کډوالو پر اغېزو باندې هم زياتې اکادميکې ليکنې شتون لري، خو دا او داسې نورې ټولې مقالې په دې اړه څېړنه نه کوي چې د هغو افغانو کډوالو اغېزې پر افغانستان باندې څه دي چې په نورو هېوادونو کې شتون لري، دا تشه بايد دا څېړنه ډکه کړي.

### د څېړنې اهميت

دا څېړنه ډېره مهمه ده، ځکه په دې کې داسې يوه موضوع څېړل کېږي چې د هېواد د سياسي او امنيتي ثبات سره تړاو لري، که چېرته په بهرنيو هېوادونو کې د افغانو کډوالو قضيه او پر هېواد يې منفي سياسي او مثبتې اغېزې په جدیت سره و نه څېړل شي، او په نتيجه کې يې د معالجې هڅه و نه شي نو هېواد يو ځل بيا د بې ثباتۍ لور ته تللی شي، له دې امله د دې څېړل اړين دي چې په بهرنيو هېوادونو کې د افغانو کډوالو شتون پر هېواد څه ډول سياسي او امنيتي اغېزې درلودلی شي.

### د سياسي او امنيتي اغېزو معنی

په دې څېړنه کې چې د سياسي او امنيتي اغېزو په اړه څېړنه کول مطلوب ده نو اړينه ده چې موږ په پيل کې د سياسي او امنيتي اغېزو مفهوم واضح او مشخص کړو.

### سياسي اغېزې

د سياسي اغېزو څخه زموږ هدف دا دی چې دا وڅېړل شي چې په بهرنيو هېوادونو کې د کډوالو افغانانو شتون په لاندې برخو کې پر افغانستان باندې څه اغېزې لري:

- د هېواد د سياسي حالت په استحکام او عدم استحکام باندې د دوی اغېزې.
- د موجوده نظام په مقابل کې د سياسي معارضې په ايجاد او تقويت کې په بهرنيو هېوادونو کې د افغانو کډوالو اغېزې.
- د موجود سياسي نظام او سياسي قيادت په بدلون کې د بهرنيو افغانانو رول.
- د بهرنيو اړيکو، اقتصادي او مالي مرستو او بهرني سياست په اړه په بهرنيو هېوادونو کې د مېشتو افغانو کډوالو اغېزې او رول.
- د نړيوالو ځواکونو او بهرنيو هېوادونو له پلوه د افغانستان د حکومت او دولت د رسميت پېژندلو په پروسه باندې په بهرنيو هېوادونو کې د مېشتو افغانو کډوالو اغېزې او رول.
- د نړۍ د هېوادونو سره د سياسي اړيکو په تقويه کولو، کمزوري کولو او له منځه وړلو کې د دې کډوالو رول او اغېزې.

<sup>۸</sup> - موسوي، سيد صالح و کشاورز شكري، عباس . (۱۴۰۳). تحليل و بررسي تهديدات و فرصت های سياسي- امنیتی مهاجران افغانستانی برای جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه علمی راهبرد سياسي. ۸ (۳) ۱۹۱-۲۲۷. د مقالې لنډ ليک (<https://shorturl.at/DH20T>)

## امنيتي اغېزې

په بهرنيو هېوادونو کې د ميشتو افغان کډوالو پر هېواد باندې د امنيتي اغېزو مطلب دا دی چې د دې کډوالو شتون په لاندې ډگرونو کې څه اغېزې درلودلې شي:

- په بهرنيو هېوادونو په ځانگړي ډول په گاونډيو هېوادونو کې د افغانو کډوالو په گڼ شمېر کې شتون د نظام پر ضد د نظامي مبارزه کوونکو مسلحو ډلو په رامنځته کولو او په افرادو باندې د دې ډلو په تغذيه کولو کې د دوی رول او اغېزې.

- افغانستان او اسلامي امارت ته د امنيتي گواښونو په متوجه کولو کې په بهرنيو هېوادونو کې شتو افغانو کډوالو رول او اغېزې.

- په بهرنيو هېوادونو کې د موجودو کډوالو څخه د خپلو گټو لپاره د کوربه هېوادونو د استخباراتو د استفادې نوعيت او پر هېواد يې اغېزې.

- د راستنېدونکو کډوالو په جامه کې د کوربه هېوادونو د استخباراتو له پلوه د خپلو جاسوسانو او مزدورانو په ځای پر ځای کولو کې د دې پروسې رول او اغېزې.

د امنيتي اغېزو د خپرلو څخه مو هدف دا دی چې دا وليدل شي چې په دې پورته مواردو کې زموږ هېواد د بهر ميشتو افغانانو څخه په څه ډول اغېزمن کېږي.

## يو بنسټيز حقيقت

يو بنسټيز حقيقت چې دلته يې بايد يادونه وکړو دا دی چې په بهرنيو هېوادونو کې ميشت ټول افغان کډوال په هغو منفي فعاليتونو کې ښکېل نه دي چې وروسته يې يادونه کېږي، او د هېواد او په هېواد کې د موجود نظام لپاره امنيتي او سياسي ستونزې رامنځته کوي، بلکې په بهرنيو هېوادونو کې د افغان کډوالو شتون د هغو خلکو لپاره پوښښ برابروي چې د هېواد لپاره امنيتي او سياسي ستونزې رامنځته کوي، له دې امله د کډوالو شتون په ټوله کې يوه ستونزه ده چې د هېواد لپاره تاوانونه پرې مرتبېږي، نو دا ستونزه حل کول غواړي، همدا راز موږ بايد دې ته متوجه و اوسېږو چې په اوږد مهال کې له دې څخه ډېرې ستونزې رامنځته کېدلې شي چې موږ په دې څېړنه کې يواځې سياسي او امنيتي ستونزو ته اشاره کوو، له دې امله بايد نور خلک د هېواد پرېښودلو ته اړ نه کړو چې په نورو هېوادونو کې د کډوالو په توگه ژوند وکړي.

## مثبتي که منفي اغېزې؟

اوس سوال دا را ولاړېږي چې په بهرنيو هېوادونو کې د افغانو کډوالو شتون د هېواد په امنيتي او سياسي حالاتو مثبتي اغېزې لري که منفي اغېزې؟

د دې سوال په ځواب کې بايد ووايو چې په بهرنيو هېوادونو کې ميشت افغان کډوال د لاندې دوو حالتونو څخه خالي نه دي:

لومړی: هغه افغان کډوال چې په بهرنيو هېوادونو کې شتون لري، که په افغانستان کې د موجود او شته نظام او حکومت سره توافق ولري، او دا نظام د هغوی له تاييد څخه برخمن وي نو په دې حالت کې په سياسي او امنيتي ډگرونو کې د حکومت او نظام د تقويې لامل گرځي او په دې لړ کې ډېر مثبت رول لوبولی شي، ځکه د کوربه هېوادونو د رسمي او حکومتي اړخونو او همدا راز د هغو هېوادونو د وگړو سره د مثبتو اړيکو په درلودلو سره هلته د خپل هېواد او نظام ښه وکالت کولی شي، د هېواد



مثبت انځور وړاندې کولی شي، د کوربه هېوادونو حکومتونه او ملتونه په افغانستان کې د شتو فرصتونو څخه خبرولی شي او د مثبتو سیاسي او اقتصادي اړیکو د رامنځته کولو لامل ګرځېدلی شي.

په کوربه هېوادونو کې د شتو فرصتونو څخه د خپل هېواد په ګټه استفاده کولی شي، هلته د ښو تعلیمي فرصتونو څخه استفاده کولی شي، ډېرې بډای تجربې ترلاسه کولی شي، په بېلابېلو ډګرونو کې د کوربه هېوادونو پرمختګونه څارلی شي، د مثبتې او ښه حکومتولۍ تجربې څارلی شي، هغه تجربې څارلی شي چې د هغو هېوادونو د سیاسي استحکام او امنیتي استقرار لامل ګرځېدلي دي، په کوربه هېوادونو کې د حاکم نظام او ملت ترمنځ د مثبتو اړیکو او د اعتماد د موجودې فضا تجربه ترلاسه کولی شي او د بېرته راستنېدو او یا هم په بېلابېلو فرصتونو کې د دې مثبتو او مهمو تجربو او په بېلابېلو ډګرونو کې د ترلاسه شوو تجربو او فني او علمي مهارتونو څخه د هېواد او ملت په ګټه استفاده کېدلی شي او په دې توګه دوی په هېواد کې د سیاسي ثبات او د امنیت د استقرار او د پرمختګ لامل ګرځېدلی شي.

دویم حالت: که په بهرنیو هېوادونو کې موجود افغان کډوال او یا هم نوي کډه کوونکي افغانان په افغانستان کې د شته نظام سره توافق و نه لري او په مخالفت کې یې قرار ولري، د مخالفت دا حالت چې په هره کچه وي په هماغه کچه پر هېواد او په هېواد کې پر موجود نظام په سیاسي او امنیتي ډګر کې منفي اغېزې کوي.

په بهرنیو هېوادونو کې د میشتو افغانو کډوالو د شتون اغېزې د هېواد په سیاسي او امنیتي حالاتو مثبتې دي که منفي، دا قضیه د دې پورې هم تړاو لري چې څوک دا قضیه څېړي، که څوک د نظام مخالف وي هغه ته د نظام پر ضد ټولې اغېزې مثبتې ښکاري او څوک چې د نظام سره تړاو لري هغه ته دا ټولې هڅې منفي معلومېږي.

موږ دلته یو لړ هغو اغېزو ته اشاره کول غواړو چې د افغان کډوالو شتون یې پر هېواد درلودلی شي، دا چې دا اغېزې منفي دي که مثبتې، په دې اړه مو لکه مخکې چې وویل لید لوری تفاوت کوي، خو په عامه توګه هره هغه څه چې له بهر څخه پر یو هېواد تپل کېږي، او د بهرنیو هېوادونو ګټې خوندي کوي او یا د بهرنیو هېوادونو اجندا وي هغه به غالباً د هېواد لپاره مثبتې پایلې نه لري، ځکه دا بهرنی هېوادونه او لوړې خپلې ګټې خوندي کول غواړي او دا ګټې به غالباً د افغانستان د ګټو سره په ټکر کې وي، نو په دې څېړنه کې په هېواد کې سیاسي او امنیتي استحکام ته د مثبت لید لوری له منظره موږ د افغانو کډوالو پر هېواد او نظام باندې د منفي اغېزو په څېړلو ترکیز کړی دی، مثبتو اغېزو ته مو پاملرنه نه ده کړی.

### لومړی: د هېواد دننه پر سیاسي تصمیمونو د افغانو کډوالو اغېزې

هغه افغان وګړي چې په نورو هېوادونو کې ژوند کوي، کورنۍ یې هلته استوګنه لري، او هغوی په افغانستان کې کوم رول درلودلی شي، له دې افغانانو څخه کوربه هېوادونه اعظمي ګټه پورته کوي، د افغانستان په دننه کې په تصمیم نیونکو مسوولیتونو کې د توظیف لپاره زمینه ورته برابروي او د خپلو ګټو د ساتلو لپاره ترې کار اخلي، او د دوی له لارې داسې تصمیمونه نیول کېږي چې د هغو هېوادونو ګټې خوندي کوي، او کله چې دا ګټې د افغانستان د ګټو سره په ټکر کې وي نو افغانستان ترې زیات متضرر کېږي، ډېر ځله خو هغه کوربه هېوادونه په افغانستان کې دې ته زمینه برابروي چې د هغوی سره اړیکې درلودونکي افراد په حساسو ځایونو کې ځای پر ځای کړي او د اړتیا په وخت کې، او د تصمیمونو د نیولو په وخت کې داسې تصمیمونو نیولو ته لاره هواره کړي چې د نوموړو هېوادونو په ګټه وي<sup>9</sup>، د تیر جمهوریت په دوران کې په بېلابېلو کابینو

<sup>9</sup> - Ali Ahmad Safi, Mathias Czaika, 2024, The transnational engagement of Afghan diaspora organizations: Drivers of diaspora specialization. *Globe Networks* "A journal of transnational affairs, link" <https://doi.org/10.1111/glob.12484>

کې ډېر داسې وزیران ؤ چې په څرگند ډول به یې په اړه ویل کېدل چې د کوم هېواد ملاتړ ورته تر لاسه دی، او د کوم هېواد په مرسته دې منصب ته رسېدلي دي او دوی به هغه خلک ؤ چې غالباً به یې په هغه هېواد کې ژوند کړی وه او کورنۍ به یې هلته اوسېده او بیا به یې داسې تصمیمونه نیول چې د هغوی د کوربه هېوادونه په ګټه به ؤ<sup>10</sup>.

همدا راز ګاونډیو هېوادونو او د هېواد شا او خوا پرتو هېوادونو همېشه د دې هڅه کړې چې د خپلو موخو لپاره د هغو خلکو څخه ګټه پورته کړي چې په دې هېوادونو کې میشت وي، او یا یې کورنۍ هلته اوسېږي، له دې جملې څخه پاکستان او ایران د یادولو وړ دي، دا ګاونډي هېوادونه به اوس هم د دې هڅه کوي چې له هماغه تکتیک څخه ګټه واخلي، او په تصمیمونو اغېزمن وه اوسېږي، پاکستان او ایران په منطقه کې خپلې موخې لري، د خپلو ګټو د ساتلو لپاره بېلابېل سیاستونه غوره کوي، په یو وخت کې د دوو متضادو اهدافو د لاسته راوړلو لپاره کار کوي، د بېلګې په توګه ایران غواړي د اسلامي امارت سره هم اړیکې غښتلې کړي، او په عین وخت کې له دې امله چې ایران د سیمې په کچه خپله پروژه لري او هغه د دوی په اصطلاح د اسلامي انقلاب تر چترې لاندې د سیمې د هېوادونو د را ټولولو له لارې په یو داسې سیمه ایز قوت ځان بدلول دي چې د سیمې په اړه مهم او بنسټیز رول ولري، دې موخې ته د رسېدو لپاره هغه د خپلو طبیعي متحدینو (که هغه د مذهب پر بنسټ اتحاد وي او که د ژبې پر بنسټ وي، چې دلته له دواړو څخه کار اخلي) همکارو ته اړتیا لري، لکه دا هڅې یې چې په لبنان، سوریه، عراق او یمن کې ګورو د دې هدف د تر لاسه کولو لپاره په ایران کې د موجودو افغانو کډوالو څخه استفاده کولی شي.

همدا راز د ګاونډیو په توګه د ایران او افغانستان ترمنځ ډېرې ستونزې شتون لري چې ایران په دې اړه همېشه په دې هڅه کې وي چې په دې اړه په افغانستان کې نیول کېدونکي تصمیمونه پر خپله ګټه را وڅرخوي، د بېلګې په توګه لاندې مسئلې د یادولو وړ دي:

لومړی: د اوبو پر سر شخړې، ایران همېشه فشار واردوي چې د هلمند او هري رود د سیندونو څخه د دوی د اوبو حق نه ورکول کېږي، د افغانستان په خاوره کې پر دې سیندونو باندې د اوبو نوي بندونه لکه د کمال خان بند او د بخش آباد بند او پر هري رود باندې د پاشدان بند او داسې نورو بندونو د ایران ناروا اعتراضونه نور هم زیات کړي دي، ایران د همدې توظیف شوو پخوانیو کډوالو له لارې په دې اړه نیول کېدونکي تصمیمونه تر خپلو اغېزو لاندې راولي.

دویم: په ایران کې د موجودو افغان کډوالو سره د ایرانیانو او ایرانی پولیسو ناروا سلوک او په دې اړه د بنسټیزو انساني حقوقو څخه سرغړونې، دا د لویو ستونزو لامل ګرځي، ایران همېشه د دې هڅه کوي چې په دې اړه د افغانستان له لورې اواز پورته نه شي چې په نړیواله کچه د ایران شهرت ته صدمه ورسوي، او په دې اړه د افغانستان له لورې د اواز پورته کېدل غالباً د همدې توظیف شوو پخوانیو کډوالو له لارې د ممانعت سره مخ کېږي.

درېم: د سیمې په هېوادونو کې د ایران په نیابتی جنګونو کې د افغانو کډوالو څخه ناوړه ګټه، لکه د سوريې په جنګ د افغانانو څخه جوړ شوی د فاطمیان لښکر، په دې اړه هم ایران په دې اصرار لري چې دا قضیه په نړیوالو فورمونو کې پورته نه کړي شي او د افغانستان پر سیاسي قیادت د دې لپاره فشارونه راوستل غواړي او دا فشارونه د همدې پخوانیو توظیف شوو کډوالو له لارې صورت نیسي.

<sup>10</sup> - په دې اړه: رنگین دادفر سپنتا، سیاست افغانستان روایتی از درون (انتشارات عازم، کابل، افغانستان) لومړی چاپ، کال ۱۳۹۶ ه.ش. په بېلابېلو ځایونو کې د هغو افغانانو یادونه کوي چې په تصمیم نیوونکو منصبونو یې کار کاوه او د بېلابېلو هېوادونو څخه راغلي ؤ، همدا راز، عبد الکريم خرم، چهل سال در طوفان ( ) سال چاپ په بېلابېلو ځایونو کې د دې قضیې د اثبات لپاره جالبې قصې لري.



همدا راز د سرحدی شخړو، د مذهبي لږکیو له لارې د افغانستان سیاست پر خپل محور د را څرخولو هڅې، همدا راز د ژبې پر بنسټ د افغانستان په چارو کې لاس وهنې، د سوداګرۍ اړوند مسئلې او داسې نورو ټولو مسئلو په اړه د افغانستان دریځونه د همدې پخوانیو کډوالو له لارې په خپله ګټه را څرخوي.<sup>11</sup>

همدا راز پاکستان په سیمه کې خپلې اقتصادي او سیاسي موخې لري، په ځانګړې توګه د افغانستان سره د ډېرو مسئلو پر سره اختلاف لري چې پاکستانی اړخ ورته د استراتیژیکو مسئلو په سترګه ګوري، پاکستان د دې او دې ډول نورو مسئلو لپاره دې ته اړتیا لري چې د هغو شخصیتونو څخه ګټه واخلي چې په پاکستان کې کډوال پاتې شوي، هلته یې ګټې خوندي دي، هلته تجارتونه او کاروبارونه لري او په یو شکل او یا هم بل شکل د پاکستان او پاکستانی استخباراتي مؤسساتو تر اغېز لاندې وي، دا ډول مسئلې ډېرې زیاتې دي خو له دې جملې څخه د پاکستان له نظره دا لاندې مسئلې ډېرې مهمې دي:

- د کابل او کنړ د سیندونو د اوبو قضیه
  - د ډیورنډ کرښه او دواړو خواو ته د پرتو پښتنو قومونو مسئله او وخت تر بله په سرحدونو باندې د جګړو رامنځته کېدل.
  - د هند سره د افغانستان د اړیکو قضیه او د پاکستان له پلوه دا اړیکې د خپل ځان لپاره تهدید ګڼل.
  - د پاکستان له پلوه د چین سره د خپلو اړیکو او اقتصادي ښکېلتیاو د جاري ساتلو لپاره هڅې، او په دې لړ کې له دې څخه وېره چې چین افغانستان ته د پاکستان د بدیل په سترګه و نه ګوري، او د دې لپاره داسې فشارونه واردول چې افغانستان په سیمه کې د یو مستقر هېواد په توګه په سیمه کې د خپل رول د لوبولو جوګه نه شي.
  - په اوسنیو شرایطو کې د وزیرستان د مهاجرینو او د قبائلي سیمو قضیه (چې پخوا د پښتونستان په نوم یادېدل) او اوس یې ټي ټي پي او نورو سیاسي ګوندونو یې داعیه را پورته کړې ده، د پاکستان له لورې د دې توروڼه چې د پاکستان د طالبانو تحریک د افغانستان له خاورې څخه عملیات کوي.
  - همدا راز د تجارتی مسئلو، د ترانزیت د ستونزو قضیه، او د پاکستان له نظره د توکو د قاچاق قضیه.
- د دې ټولو مسئلو په اړه د فشار د ساتلو او واردولو لپاره پاکستان د افغانستان په دولت او حکومت کې داسې جھتونو ته اړتیا لري چې د هغه سره په دې اړه همکاري وکړي، داسې تصمیمونه ونیسي چې د پاکستان په ګټه وي، او دا اړخونو دوی د هغو مهاجرینو له منځ څخه پیدا کولی شي چې هلته میشت دي، کورنۍ یې هلته ژوند کوي او یا یې تجارتی، کاروباري او نورې اړیکې هلته خوندي دي، دا کار د پاکستان دولت او ادارو پخوا هم کړی دی او په راتلونکې کې هم له همدې تخنیک څخه کار اخیستلی شي، د تېر جمهوریت او له هغه څخه دمخه هم په داسې ځایونو او منصبونو کې هغه خلک توظیف کېدل چې د پاکستان ګټې خوندي وساتي، د بېلګې په توګه د سرحدی ولایتونو والیان به غالباً هغه څوک ټاکل کېدل چې له دوی سره لار یوسي، لکه مخکې چې دا کار شوی دی له دې وروسته هم پاکستان او د هغه هېواد ادارې له همدې تخنیک څخه کار اخیستلی شي.

<sup>11</sup>- Hamdard, N. M., Shinwari, M. J., & Stanikzai, I. U. (2024). *Iran-Afghanistan border management and migration challenges: A comprehensive analysis*. *International Journal of Contemporary Issues in Social Sciences*, 3(2), April-June 2024.

## دویم: په بهرنیو هېوادونو کې د میشتو افغانو کډوالو فعالیتونه او پر نظام یې سیاسي اغېزې

دا خو یو څرگند حقیقت دی چې کله هم د یو هېواد څخه د هغه یو زیات شمېر وگړي بهرنیو هېوادونو کې مهاجر وي، د هغوی ډول ډول سیاسي فعالیتونه د هېواد د سیاسي حالت په عدم استحکام کې بنسټیز رول لري، د دې کډوالو فعالیتونه ورو ورو داسې حالت ته رسېږي چې ډېر مستحکم حکومتونه هم د سقوط سره مخ کوي.

که موږ د خپل هېواد په تېر پنځوس کلن تاریخ یو ځغلنده نظر واچوو، په بهرنیو هېوادونو کې د میشتو افغانو کډوالو فعالیتونه د دې لامل شوي دي چې د وخت د حکومتونو لپاره ډېرې جدي ستونزې رامنځته کړي، د بېلگې په توګه په پاکستان کې د سني جهادي تنظیمونو سیاسي فعالیتونه<sup>12</sup> او په ایران کې د اهل تشیع جهادي تنظیمونو سیاسي فعالیتونه، همدا راز په نوره نړۍ؛ اروپا، امریکا او عربي نړۍ کې د موجودو کډوالو سیاسي فعالیتونه د دې لامل شول چې په پای کې د کمونستانو رژیم سقوط وکړي او د پخواني شوروي اتحاد سیاسي پروګرام په افغانستان کې د ناکامۍ سره مخ کړي.

همدا کړنه له هغه وروسته څو ځله تکرار شوه، او د جمهوریت په را غورځولو کې د اسلامي امارت د سیاسي کمیسون فعالیت خو له هېڅ چا څخه پټ نه دی، په حقیقت کې د قطر د دفتر پرانیستل یوه داسې لویه لاسته راوړنه وه چې د اسلامي امارت د ورستیو کامیابو لپاره یې لاره هواره کړه، او دا اغېزمنتیا هغه وخت لا زیاته شوه چې د همدې سیاسي فعالیتونو په پایله کې اسلامي امارت په دې وتوانېده چې د سیمې هېوادونه په دې قانع کړي چې په افغانستان کې به د اسلامي امارت د حکومت بیا راتګ به نه د ګاونډیو لپاره تهدید وي او نه به د سیمې د هېوادونو لپاره، او بیا د همدې سیاسي فعالیتونو د اغېزمنتیا په نتیجه کې د امریکا متحده ایالات په دې قانع او دې ته اړ شوه چې په افغانستان کې د چارو واګې اسلامي امارت ته وسپاري.<sup>13</sup>

په بهرنیو هېوادونو کې د افغانانو شتون او د افغانو کډوالو موجودیت اوس هماغسې پایلې لری شي لکه په مخکې وختونو کې یې چې لرلي دي، په بهرنیو هېوادونو کې میشت مهاجرین د سیاسي فعالیتونو له لارې په هېواد کې ډېرې سیاسي ستونزې رامنځته کولی شي چې لاندې ستونزو ته اشاره کولی شو:

- په بهرنیو هېوادونو کې میشت افغانان او کډوال د اسلامي امارت پر ضد بېلابېل تشکیلات او تبعیدي ډلې رامنځته کولی شي، چې تر اوسه په دې لړ کې زیات شمېر تشکیلات د بېلابېلو نومونو لاندې رامنځته شوي دي، چې په قرار قرار د ځان د پیاوړتیا لپاره ګامونه پورته کوي او هڅې کوي، په دې لړ کې ډېر هغه خلک فعال دي چې د اګست ۲۰۲۱م نه وروسته له هېواد څخه بهر ته ولاړل او کډوال شول، په بهرنیو هېوادونو کې د دې ډلو بېلابېل فعالیتونه په افغانستان کې سیاسي بې ثباتۍ ته لاره هواره کولی شي.

<sup>12</sup> - محمد یوسف، و مارک دکن، ترجمه فارسی: محمد قاسم آسمایي، افغانستان تلک خرس یا حقایق پشت پرده جهاد در افغانستان، نشر الکترونیکی، سال ۲۰۱۵م.

<sup>13</sup> - په دې اړه بې شمېره لیکنې شته، په انګلیسي، پښتو، فارسي، اردو او نورو بې شمېره ژبو خو موږ د حوالو اړتیا ځکه نه احساسوو چې دا قضیې زموږ تر مخه تېرې شوي دي، خپل معلومات د نورو په نسبت قطعي وي، خو بیا هم د بېلگې په توګه وګورئ: د سټیف کول کتاب:

Coll, S. (2004). *Ghost wars: The secret history of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet invasion to September 10, 2001*. New York, NY: Penguin Press.

همدا راز د نعمت الله نجومی په انګلیسي ژبه کتاب (The Rise of the Taliban in Afghanistan: Mass Mobilization, Civil War, and the Future of the Region) د (Barnett R. Rubin) زیات شمېر مقالې، همدا راز د احمد رشید هغه کتابونه چې د افغانستان او طالبانو په اړه یې لیکلي دي.

- په بېلابېلو هېوادونو لکه اروپا، امریکا، تاجیکستان، ایران، ترکیه او پاکستان کې د بېلابېلو سیاسي غونډو، کانفرانسونو او مجالسو له لارې په افغانستان کې د سیاسي عدم استحکام فضا را منځته کول.
- په بهرنیو هېوادونو کې میشت یو شمېر افغان کډوال د مظاهرو، سیاسي فعالیتونو او د مؤثرو شخصیتونو سره د ملاقاتونو له لارې په بهرنیو هېوادونو د فشارونو د واردولو هڅه کوي چې د اسلامي امارت د حکومت سره اړیکې و نه لري، او له دې لارې په ټول توان د دې هڅه کوي چې د اسلامي امارت او دې هېوادونو ترمنځ اړیکې عادي کېدو ته ولاړې نه شي.
- د رسنیو د رامنځته کولو له لارې او په نړیوالو رسنیو کې د دوامداره حضور له لارې ولسي فشارونه زیاتول، او د درواغو او رښتیا داسې قضیې نشر ته سپارل چې د هېواد پر سیاسي نظام د خلکو باور راکم کړي او هېواد د سیاسي عدم استحکام په لور سوق کړي.
- د بېلابېلو اعلامیو، بیانیو او د بهرنیو هېوادونو د چارواکو، مسؤولینو او مؤثرو شخصیتونو سره د لیدنو او کتنو په ترڅ کې داسې قضیې مطرح کول چې د بهرنیو هېوادونو له لورې د اسلامي امارت په رسمیت پېژندلو کې خنډونه رامنځته کوي، لکه د ښځو عمومي حالت او په ځانګړې توګه د هغوی د تعلیم مسئله.
- د همدې سیاسي فعالیتونو له لارې د اقتصادي فشارونو، همدا راز د انساني حقوقو د قضیو د را پورته کولو له لارې په اسلامي امارت بېلابېل فشارونه واردول او په هېواد کې سیاسي بې ثباتي رامنځته کول.

دا ټول فعالیتونه په یو وخت کې داسې معلومېږي چې کومه اغېزه نه لري، په ځانګړې توګه په نظام کې دننه خلک په پیل کې دا تصور کوي چې دا ډول فعالیتونه کومه اغېزه نه لري او نظام له داخل څخه ډېر قوي او مستحکم دی، نظامي قوت د نظام په لاس کې دی، مخلص منسوبین لري، لکه خلقيانو او پرچميانو به چې همدا ډول تصور کاوه، خو د وخت په تېرېدو سره نړیوال شرایط او حالات بدلون مومي، د هېوادونو ګټې د یو بدلون سره تړاو پیدا کوي، په داخلي ظروفو کې بدلون رامنځته کېږي، د اقتصادي، سیاسي او ټولنیزو اړتیاوو د نه پوره کېدو په له امله داخلي صف کې هغه تماسک نه پاتې کېږي چې په لومړي سر کې شتون لري، او کله چې متعدد بېلابېل لاملونه او اسباب را جمع شي نو بیا دا حالت د نظامونو لپاره جدي ستونزې رامنځته کوي او د نظامونو د له منځه تللو لامل ګرځي.

### درېم: په بهر کې د موجودو افغانو کډوالو اجباري راستنول او د راستنولو تهدیدونه

په بهرنیو هېوادونو کې د افغانو کډوالو موجودیت د کوربه هېوادونو لپاره د فشار یوه لویه وسیله ده، له دې وسیلې څخه په همېشه کوربه هېوادونو ګټه اخیستې ده، او په هغو هېوادونو کې د یو لوی شمېر مهاجرینو موجودیت یې همېشه د افغانستان پر ضد د فشار د یوې وسیلې په توګه استعمال کړی دی، ځکه د بهرنیو هېوادونو او په ځانګړې توګه د ګاونډیو هېوادونو څخه د افغانو کډوالو اجباري او بې پلانه را ایستل د هېواد په دننه کې په ډېرو اړخونو اغېز درلودلی شي، د اسلامي امارت لپاره ډېرې سیاسي ستونزې ایجادولی شي، چې دلته په لنډ توګه دا اغېزې او ستونزې په لاندې ډول په ګوته کولی شو:

### لومړی: د اجباري راستنولو سیاسي اغېزې

- د دولت د ولسي مشروعیت ازموینه: کله چې کډوال په اجباري توګه او له پلان څخه پرته له ګاونډیو هېوادونو څخه بېرته را استول کېږي، نو په طبیعي توګه به دا بېرته را ستنېدنه د بې نظمې او تاو تريخوالي سره مل وي، او کله چې

داسې وي نو دا کار د افغانستان پر واکمنو ادارو او په ټوله کې د اسلامي امارت پر نظام باندې د خلکو اعتماد ته زیان رسولی شي، ځکه دوی نشي کولای د ستونزو شویو وگړو لپاره بنسټیز خدمات برابر کړي او په دې توگه یې عملي مشروعیت تر سوال لاندې راځي.

- په زور او بې پلانه توگه د افغانو کډوالو راستنول د افغانستان او ګاونډیو هېوادونو ترمنځ اړیکې نورې هم ترینګلې کوي، ځکه دا ډول را ستنول همېشه د مهاجرو پر ضد د زور زیاتي، تحقیر او توهین سره مل وي لکه اوس یې چې موږ په پاکستان کې د سر په سترگو گورو، او دا ډول چلند د ملت څخه دمخه د دې هېواد چارواکي را پاروي، همدا راز افغان حکومت او اسلامي امارت دا کار د بنسټیزو بشري حقوقو مخالفت ګڼي، همدا راز دا کار د ملگرو ملتونو د چارټرونو خلاف یو عمل بولي او کوربه هېوادونه دې ته تیار نه دي، او دا ډول څرګندونې د نړۍ په کچه د خپلو هېوادونو د بدنامولو هڅې بولي.

- د مهاجرینو په زور او په بې پلانه توگه را ستنول په هېواد کې د موجود نظام لپاره د نړیوال ملاتړ د کمښت لامل ګرځي او دا ځکه که د راستنېدونکو کډوالو مهاجرینو ستونزه د افغانستان له لوري په سمه توگه مدیریت نشي، نړیواله ټولنه ښايي د افغانستان د داخلي ستونزو پړه پر حکومت واچوي او داسې وانګېري چې د افغانستان په حکومت او نظام کې ظرفیتونه شتون نه لري، د ستونزو د مدیریت توان نه لري، او د یو ناتوانه او ناکام نظام په توگه یې وپېژني او له دې امله د حکومت سره په دې لړ کې خپلې مرستې محدودې کړي.

- په دې ډول د کډوالو بېرته راستنول د کار او کاري فرصتونو پر بازار فشار زیاتوي، سلگونه زره راستنېدونکي خلک، چې ټول به یې کاره وي، ټول به له نوي سر نه د کار او روزگار په لټه کې وي چې دا به د کار د موندلو لپاره رقابت زیات کړي، چې دا به د مزدورانو د اجرتونو کمیدو او د بیکارۍ د زیاتېدو لامل شي، دا به جدي مدیریت ته اړتیا ولري، همدا راز د دې کار لپاره به وسایلو ته اړتیا وي خو که چېرته دا کار په درسته توگه مدیریت نه شي نو ټولنه د بې ثباتۍ په لور وړلې شي.

- د کډوالو په دې ډول د راستنېدنې له امله به د هېواد په زېربناوو فشار زیات شي، راستنېدونکي کډوال سرپنا، روغتیا، تعلیم او نورو خدماتو ته اړتیا لري، چې دا به د افغانستان په محدود اقتصادي وسایلو به فشار نور هم زیات کړي، په ځانګړې توگه په داسې حال کې چې د کډوالو لپاره د کارکوونکو نړیوالو ادارو او موسساتو سره اړیکې هم ډېرې غښتلي نه دي.

- د زیات شمېر کډوالو په اجباري او بې پلانه توگه را ستنول په هېواد کې د ټولنیز ثبات ګډوډېدو لامل ګرځي، د راستنېدونکو لپاره د امکاناتو نشتوالی، بې کاري، او بې ځایه کېدل د ټولنیزو شخړو، جرمونو، او نارضايتۍ لامل ګرځېدلی شي.

دا او دا ډول نورې هغه ستونزې چې د زیات شمېر کډوالو په اجباري توگه د راشپل کېدو له امله را ولاړېدلې شي په پایله کې سیاسي بې ثباتۍ ته لاره هوارولې شي.

## دویم: د اجباري را ستونلو امنيتي اغېزې

په اجباري او غیر پلاني ډول د کډوالو بېرته راستنول پر هېواد دېرې امنيتي اغېزې درلودلې شي، چې يو لړ مهمو اغېزو ته يې دلته اشاره کول غواړو:

- د کډوالو دا ډول بې پلانه اجباري راستنول دې ته فرصتونه برابروي چې افراطي ډلې د دې حالت څخه ګټه پورته کړي، د خلکو نا رضاييتي، بې کاري او ټولنيز محروميت داسې عوامل دي چې افراطي ډلې ترې ګټه پورته کولی شي، او کله چې په دومره لوی شمېر کډوال بېرته راستانه کړی شي نو په هېواد کې دا ډول حالت رامنځته کېدلی شي، چې دا ډول حالت بيا د مخالفينو له پلوه د نوو جنگياليو د جذب لپاره زمينه برابروي.

- د کوربه هېوادونو د استخباراتي مؤسساتو او ادارو له لوري د دې اجباري راستنېدونکو په ضمن کې داسې خلک افغانستان ته را دننه کول ممکن دي چې هغوی د هېواد په دننه کې د هغو هېوادونو په لارښوونه په افغانستان کې امنيتي ستونزې رامنځته کړي، د نظام د مخالفو عسکري ډلو سره مرسته وکړي او په دې توګه هېواد د امنيتي ستونزو سره مخ کړي.

- که دا اجباري راستانه کړی شوي کډوال په سرحدي سيمو کې مېشت شي او د دې سيمو اوسېدونکي وي نو د هېواد نظم او امنيت ته زیان رسولی شي، د کوربه هېوادونو د خپلو ايجنټانو له لارې چې د دې راستنېدونکو کډوالو په ضمن کې به يې په دې سيمو کې ځای پر ځای کوي، د قاچاق، وسلوالو حرکتونو ته د فرصتونو د برابرولو کار اخېستل کېدلی شي.

- د دې اجباري او بې پلانه را ستنېدونکو کډوالو له امله ټولنيز امنيت د خطر سره مخ کېدلی شي، او په ټولنه کې جرمونه زياتېدلی شي، او دا ځکه چې فقر، بیکاري، او ټولنيز فشارونه ممکن ځينې خلک غیرقانوني فعاليتونو ته سوق کړي، لکه غلا، نشه يي مواد، يا قاچاق او داسې نور.

ګاونډي هېوادونه دا ټولې پایلې درک کوي، او تصور يې دا دی چې د مهاجرينو اجباري او بې پلانه را ايستل او يا دا تهديد کول افغانستان او د افغانستان اسلامي امارت دې ته اړ کولی شي چې د ګاونډيو هېوادونو غوښتنې ومني، نو همېشه يې له دې وړقې څخه استفاده کړی ده او په راتلونکې کې به يې هم کوي، خو موږ هغه وخت دا د فشار دا وسيله د دوی څخه اخيستلی شو چې موږ خپل هېوادوال د يو پلان سره سم، د نړيوالو مؤسساتو او ادارو سره په همغږۍ او د کوربه هېوادونو سره په تفاهم خپل هېواد ته په داسې توګه را ستانه کړو چې د هغوی انساني کرامت او انساني حقوق خوندي وي.

## څلورم: په بهرنيو هېوادونو کې د کډوالو د شتون امنيتي اغېزې

په بهرنيو هېوادونو کې د ګڼ شمېر کډوالو شتون د هېواد لپاره بېلابېلې پایلې او اغېزې درلودلې شي، چې دلته په لنډ ډول دې پایلو ته اشاره کول غواړم.

## لومړی: د اړتيا په وخت کې نظامي ډلې جوړول او تقويه کول

زموږ تېر تاريخ د دې ګواه او شاهد دی چې په افغانستان کې هر څومره مقاومتونه او جهادونه چې شوي دي، دا مقاومتونه افغانو ډلو مخ ته وړي دي، خو د کډوالو او مهاجرينو د موجوديت په نتيجه کې د دې ډلو په تقويه کولو کې زموږ ګاونډيو او نورو هېوادونو رول له هېڅ چا څخه پټ نه دی.

د کمونیستي رژیم او ږنگ شوي شوروي اتحاد پر ضد په جهاد کې د جهادي احزابو رامنځته کېدل او تقویه کېدل هغه وخت ممکن شول چې په گاونډیو هېوادونو کې افغانو کډوالو شتون پیدا کړ، په دې کې شک نشته چې دا احزاب چې په پاکستان او ایران کې رامنځته شول او په افغانستان کې یې فعالیت درلود، د هغه هېوادونو په مرسته او کومک تقویه شول، او د نورو لویو قوتونو په مالي او نظامي مرسته مخته ولاړل، همدا تجربه د امریکا پر ضد په جهاد کې هم تکرار شوه.

دلته یوې مهمې خبرې ته اشاره کول غواړم او هغه دا چې د کوربه هېوادونو د دې مرستو لامل دا نه وه چې دا جهادي ډلې د دې کوربه او مرسته کوونکو هېوادونو تابع او یا د هغوی مزدوران ؤ، بلکې حقیقت دا وه چې د هغه مقاومت او جهاد څخه د دې ډلو او د کوربه او مرستندویه هېوادونو اهداف سره مشترک ؤ، هر یو د خپلو اهدافو د لاسته راوړلو لپاره کار کاوه، بېلګې په توګه، په پاکستان کې جهادي ډلو او احزابو خپل هېواد د پخواني شوروي د اشغال او د کمونیزم د نظریې څخه ژغورل غوښتل او د پاکستان موخه دا وه چې شوروي اتحاد باید په افغانستان کې و درول شي تر څو په افغانستان کې د استقرار څخه وروسته د پاکستان د اشغال په تکل کې نه شي.

همدا راز د امریکا د اشغال پر ضد د اسلامي امارت جهاد هم په همدې توګه در واخله، په دې کې شک نشته چې د مقاومت په تقویت کې پاکستان او د پاکستان یو څه ادارو ونډه درلوده، خو دا همکاري او مرسته یواځې او یواځې له دې امله وه چې پاکستان له دې څخه شدیدې وېره درلوده چې د دوی په گاونډ کې د امریکا او ناټو هڅې د هغوی د اتومي تاسیساتو لپاره خطر دی، همدا راز ایران هم په خپل گاونډ کې د امریکا موجودیت د ځان لپاره خطرناک ګاڼه.

لنډه دا چې زموږ په تېر پنځوس کلن تاریخ کې دا قضیه څو ځله تکرار شوی چې د بېلابېلو لاملونو په نتیجه کې دې هېوادونو د نظامي ډلو د جوړولو او د هغوی د تقویه کولو اقدام کړی دی، او دا کار هغه وخت ممکن شوی دی چې هلته افغانو کډوالو شتون درلود، او په دې کډوالو کې داسې خلکو شتون درلود چې په افغانستان کې د نظام مخالفین ګڼل کېدل، او یا یې غالب اکثریت داسې خلکو تشکیلوه چې په افغانستان کې د هغه وخت د نظام مخالف ؤ.

اوس هم د دې امکانات شته چې په دې هېوادونو کې د افغانو کډوالو د شتون څخه په استفادې سره داسې نظامي ډلې رامنځته کړي چې د هغوی د موخو لپاره ګټورې وي، دا ډلې تقویه کړي، په نظامي توګه یې وه روزي، په وسلو یې سنبال کړي او په مناسب وخت کې ترې استفاده وکړي او په افغانستان کې یې د نظام د ګډوډولو او له منځه وړلو هڅه وکړي، دا بېلابېلې ډلې کېدلې شي.

او دا یواځې یو تخمین نه دی بلکې د اسلامي امارت چارواکي په پرله پسې توګه د دې یادونه کوي چې د پاکستان نظامي استخبارات د یو لړ ډلو سره مرسته کوي د بېلګې په دوی یادونه کوي چې: د داعش ډلې ته روزنه ورکوي، په وسلو یې سنبالوي او بیا یې افغانستان ته د نظامي عملیاتو د اجراء کولو لپاره را لېږي، اوس خو دا لړۍ کمزورې ده خو د تمویل په پیدا کېدو او د اړتیا د لوړېدو په نتیجه کې دا هڅې ګړندۍ کېدلې شي.

### دوېم: د کډوالو تجمعات او کمپونه د مخالفو ډلو لپاره د جلب او جذب مراکز

کله چې نظامي ډلې رامنځته شي، دا ډلې بیا په پرله پسې توګه جلب او جذب ته اړتیا لري، نوي جنگیالي باید په خپلو صفونو کې جذب کړي، هغوی ته روزنه ورکړي، په تېر پنځوس کلن تاریخ کې د کډوالو کمپونه د جهادي ډلو د جلب او جذب مراکز ؤ، له همدې کمپونو څخه به ځوانان تر دې چې نوي ځوانان به هم له همدې کمپونو څخه د دې جهادي احزابو او ډلو په لیکو کې جذبېدل.



اوس هم په گاونډيو هېوادونو کې په يو لوی شمېر کې د افغانو کډوالو شتون د نظام مخالفو نظامي ډلو ته د دې فرصت برابروي چې د کډوالو د دې تجمعاتو څخه د خپلو صفونو د تقويت لپاره استفاده وکړي، د کډوالو د دې لويو تجمعات څخه د خپلو ډلو لپاره د جلب او جذب مراکز وگرځوي.

همدا راز د خپلو افکارو پر بنسټ باندې د افرادو د روزنې لپاره هم له همدې تجمعاتو څخه کار اخيستل کېږي، ځکه د کډوالو اولادونه چې د فقر او بې کارۍ سره مخ وي په ډېرې اسانۍ سره د دې ډلو درس خانو ته د تللو لپاره اماده کېږي.

### درېم: د نظامي ډلو په مرسته کې د بهرنيو افغانو کډوالو اغېزې

لکه زموږ په تېر تاريخ کې چې د نظامي ډلو او جهادي احزابو په تمويل، تدارکاتو او تبليغاتي اړخ کې بهرنيو افغانو کډوالو ډېر قوي رول درلوده، د دې ډلو لپاره يې وسلې، نظامي تجهيزات، مصارف، پيسې او د اړتيا وړ توکي برابرول، په ورته مهال کې به يې په نړيوالو فورمونو کې د دوی نمايندگي کوله، دوی څخه به يې دفاع کوله او هر ډول مرسته به يې ورسره کوله. په اوسنيو شرايطو کې بيا هم دا تکرارېدلی شي، هغه خلک چې په بهرنيو هېوادونو کې کډوال دي د خپلو کوربه هېوادونو په مرسته او يا هم د خپلو وسايلو له لارې هغه وسله والو او نظامي ډلو سره همکاري وکړي چې په افغانستان کې د گډوډيو د رامنځته کولو هڅې کوي، د دې ډلو لپاره مرستې، وسلې، تجهيزات، مصارف او نور د اړتيا وړ شيان تدارک کړي او په دې توگه د افغانستان په امنيت باندې ناوړو اغېزو ته لاره هواره کړي.

### څلورم: يو شمېر کډوال د جاسوسانو او مزدورانو په توگه استخدامول

دا يوه طبيعي خبره ده چې کله زيات شمېر کډوال په کوم هېواد کې شتون ولري، او د هغه هېواد گټې په افغانستان کې شتون ولري، نو په طبيعي توگه به د هغه هېواد استخباراتي شبکې د دې هڅه کوي چې د دې کډوالو څخه زيات شمېر خلک د ډېرو کمو امتيازاتو په مقابل کې په افغانستان کې د نفوذ، څارنې تر دې چې د تروريستي پيښو د سرته رسولو لپاره استخدام کړي، او دا کډوال يا د فقر او يا هم د کوربه هېوادونو د ناروا فشارونو له امله دې ته مجبور شي چې د کوربه هېوادونو د استخباراتو سره همکاري وکړي او په دې توگه د هېواد ملي امنيت يو جدي گواښ متوجه کړي. او د دې کوربه هېوادونو استخبارات پر هلته موجودو کډوالو هر ډول فشار راوړلی شي، خو که دا کډوال په هغه هېوادونو کې شتون ونه لري بيا دا جاسوسي شبکې په اسانۍ سره د دې توان نه لري چې خلک استخدام کړي او له دې لارې د هېواد امنيت ته ستونزې متوجه کړي شي.

### پنځم: د کډوالو څخه د خپلو نظامي موخو لپاره استفاده

زموږ گاونډي هېوادونو په تېرو کلونو کې د دې هڅه کړې چې د مهاجرينو د بدو حالاتو، فقر، بې وزلۍ او غربت څخه ناوړه استفاده وکړي او دوی د خپلو نيابتي جنگونو ميدانونو ته ولېږي، د بېلگې په توگه د ايران له لورې د «فاطميون» لښکر چې په افغانستان کې د کډوالو اهل تشيع څخه يې تشکيل کړی وه، او په دې نوم يې سوريې ته لېږلی وه چې هلته د دوی په اند د اهل بيتو د قبرونو او مزارونو څخه دفاع وکړي، او اصلي موخه په طبيعي توگه دا وه چې هلته د بشار الأسد د خونخوار نظام څخه دفاع وکړي چې د اهل سنتو قتل عام يې کاوه، همدا راز زيات شمېر افغانان د پاکستاني ډلو او استخباراتو له لورې د هند پر ضد د کشمير جنگ ته لېږل کېدل. په طبيعي توگه چې کله دا منظم لښکر بېرته افغانستان ته را ستونزې نو دا به د افغانستان د امنيت لپاره جدي ستونزې ايجادوي.

## شپږم: د سي آی ای له لورې روزل شوي قطعات او هېواد ته امنيتي گواښ

يوه هغه مورد چې د افغانستان امنيت ته ستر گواښ متوجه کولی شي، او امنيتي ستونزې درلودلی شي د هغو نظامي قطعاتو کېدوالی ده چې د صفري قطعاتو تر نامه لاندې د امريکا استخباراتي شبکې (CIA) روزلی وي، دا هغه نظامي قطعات دي چې تر اوسه پورې منظمې دي، که چېرته دا قطعات همداسې پاتې شي نو دا په راتلونکې کې د افغانستان د امنيت لپاره يو لوی گواښ متوجه کولی شي.

## نوڅه کول پکار دي

پورته حقيقتونه دا را په گوته کوي چې د کېدوالی دا ستونزه که همداسې لاینحله پاتې شي نو لکه څرنګه يې چې په تير تاريخ کې د هېواد په سياسي او امنيتي استحکام اغېزې درلودې له دې وروسته هم جدي اغېزې درلودلی شي، دې ته په کتلو د دې ستونزې د واقعي او دائمي هوارولو هڅې پکار دي، ځکه که دا ستونزه همداسې پاتې وي د افغانستان غميزه به ادامه پيدا کوي، هېواد به همېشه د سياسي او امنيتي بې ثباتۍ سره مخ وي، په بهرنيو هېوادونو کې د کېدوالو شتون به همېشه دې هېوادونو ته فرصت برابر وي چې په بېلابېلو لارو زموږ سياسي او امنيتي ثبات ګډوډ کړي، زموږ په چارو کې لاس وهنه وکړي، او د دې په نتيجه کې به موږ د يو داسې واحد ملت په توګه د پرمختګ سفر ته ادامه ور نه کړی شو چې ګډې موخې ولري، د فشار دا ورځ به همېشه د نورو هېوادونو په لاس کې وي، هر وخت چې وغواړي زموږ په سياسي او امنيتي حالاتو له دې لارې اغېز درلودلی شي، د دې ستونزې د هوارولو لپاره لاندې ګامونه پورته کول پکار دي:

لومړی ګام: په بهرنيو هېوادونو کې د موجودو افغانو کېدوالو بېرته په افغانستان کې د ځای پر ځای کولو لپاره يوه دقيقه او واقعي استراتيژي جوړول، داسې يوه استراتيژي چې اړوندو ټولو اړخونو سره په کې مشاورت شوی وي او هر اړخ خپل رول لوبولو ته آماده وي.

دویم ګام: د کېدوالی بنسټيز لاملونه بايد له منځه یوړل شي تر څو موږ د کېدوالی مسئله حل کړی شو، د يو هېواد څخه چې خلک کېدوالی ته اړ کېږي او يا هم ګډه شوي وګړي بېرته هېواد ته نه را ګرځي، دا په بنسټيزه توګه د اورت لي د نظريې (Push-Pull Theory) سره سم دوه ډوله لاملونه لري، لومړی هغه لاملونه چې مونږ پورې تړاو لري او دې ډول لاملونو ته دفع کوونکي لاملونه ويل کېږي، يعنې هغه څه چې د هېواد وګړي دې ته هڅوي چې بهر ته کېدوال شي او يا هغه لاملونه چې د هغوی په موجوديت کې کېدوال دې ته زړه نه ښه کوي چې په خپله خوښه هېواد ته بېرته را ستانه شي، زموږ په هېواد کې ډېر زيات لاملونه شتون لري چې کېدوال هڅوي چې په کېدوالی کې پاتې شي او نور خلک هم هڅوي چې له هېواد څخه ګډه وکړي، په دې کې ډېر زيات لاملونه شامل دي، خو موږ په لنډ ډول لاندې څو لاملونو ته اشاره کول غواړو:

- اوږدمهاله جګړې، او سياسي بې ثباتي.
- په اوسنيو شرايطو کې د ولسي وګړو د حقونو محدودېدل
- د يو مشخص قشر هدفې وژنې، اختطافونه او انتقامي تاوتریخوالي
- بې کاري او د کاري فرصتونو نشتوالی
- فقر او د ژوند د بنسټيزو اړتياوو نه پوره کېدل
- د بنسټيزو اړتياوو اړوند د ښو اسانتياوو کموالی، لکه ښه صحي اسانتياوې، ښه تحصيلي اسانتياوې او داسې نور.
- اقتصادي بندیزونه او د نړيوالو مرستو کمښت

- د ځوانانو سره د مجهول راتلونکې څخه وېره، د ناڅرګندو حالاتو له امله هېڅ ځوان د خپل مستقبل لپاره پلان نه شي جوړولی.
  - د بیان، رسنیو او سیاسي فعالیتونو محدودیت
  - د یو څه خلکو له پلوه د مخالفینو، فعالانو، خبریالانو او پخوانیو دولتي کارکوونکو ځورول
  - د ښځو او د ټولنې د څه نورو قشرونو د حقونو نه رعایتول
  - د ښځو پر زده کړو او کار بندیزونه او محدودیتونه
  - د نړۍ د هېوادونو له پلوه د اسلامي امارت په رسمیت د نه پېژندنې له امله ډېرې زیاتې ستونزې
  - یو ګوندي نظام او د ولس له پلوه د عدم مشارکت احساس
  - د واقعي قانون مندی نشتوالی، اساسي قانون شتون نه لري چې د ملت او حاکم جهت حقونه او مسؤلیتونه مشخص کړي، چې پر بنسټ یې بیا نور قوانین جوړ شي.
  - د یو شمېر خلکو له پلوه خلکو ته د دې احساس ورکول چې په هېواد کې د قومي او مذهبي تعصبونو څخه کار اخیستل کېږي.
  - فرهنګي فشارونه او د فردي ازاديو محدودیت
  - د وچکالیو، سیلابونو او طبیعي آفتونو له امله د ژوند د اسانتیاوو له منځه تلل، او د دې ډول آفتونو سره د مبارزې او د دې د اغېزو د کنټرول او معالجې په برخه کې پاتې راتلل.
  - د ژوند لپاره د چاپېریالي شرایطو خرابوالی
- دغه ټول عوامل خلک پر باسي چې د امن، اقتصادي فرصتونو، ازادۍ او د ښه راتلونکي په لټه کې له هېواده ووځي، او یا هم هغه هېوادوال چې په بهرنیو هېوادونو کې ژوند کوي هلته پاتې شي او خپل هېواد ته د راستنېدو هڅه و نه کړي.
- که موږ غواړو چې په واقعي توګه د کډوالۍ دې ستونزې ته د پای ټکې کېږدو نو پکار به دا وي چې موږ په ملت سازۍ اهتمام وکړو، هغه لاملونه له منځه یوسو چې زموږ هېوادوال کډوالۍ ته اړ کوي، او په دې اړه ټول ملت مسؤلیت لري خو د اسلامي امارت مسؤلیت تر هر چا زیات دی.
- دویم ډول لاملونه هغه دي چې د اورت لي په نظریه کې د جذبونکو لاملونو "Pull" په توګه یاد شوي دي، د دې معنی دا ده چې زموږ هېوادوال چې غواړي نورو بهرنیو هېوادونو ته کډوال شي او یا هم بېرته را ستانه نه شي هلته یو څه لاملونه شته چې دوی تشویقوي او هلته یې تللو او پاتې کېدلو ته هڅوي، موږ ته هڅه پکار ده چې په هېواد کې داسې حالت رامنځته کړو چې د نورو هېوادونو د جذب لاملونه را کم شي او په نتیجه کې یې د کډوالۍ کچه را ټیټه شي، دا لاملونه په لاندې ډول په ګوته کولی شو:
- هغه هېوادونه چې زموږ هېوادوال هلته کډوالۍ ته لیوالتیا لري او یا هم چې هلته تللي دي بېرته را ستنېدلو ته زړه نه ښه کوي، لاندې جذبونکي عوامل شتون لري:
- سیاسي ثبات، د قانون حاکمیت او د انساني حقونو درناوی
  - د جنگ، ترهګرۍ او خشونت نه شتون
  - د پناه غوښتونکو لپاره خوندي چاپېریال

- د کار پیدا کولو زیات فرصتونه
  - د لوړ معاش لرونکي دندې
  - د کاروبار او پانګونې فرصتونه
  - وړیا یا ارزانه با کیفیت زده کړې (په ځانګړي ډول د کډوالو لپاره)
  - نړیوالو با کیفیت پوهنتونونو کې تحصیل ته لاسرسی
  - د مسلکي زده کړو او روزنیزو پروګرامونو لپاره د مؤسساتو شتون
  - روغتیايي خدمات، بیمې، او ټولنیز ملاتړ
  - د استوګنې، خوراک او ژوند نورو اسانتیاوو ته لاسرسی
  - د ماشومانو لپاره د ښوونې او روزنې اسانتیا
  - د بیان، او رسنیو ازادي
  - د ښځو او د ټولنې د نورو قشرونو حقونو ته درناوی
  - د سیاسي او مدني فعالیتونو، ټولنیزو حرکتونو او اتحادیو ازادي
  - د پناه غوښتنې منظم قوانین او آسانه پروسه
  - د تابعیت اخیستو چانس
  - په هغه هېوادونو کې د میشته کېدو، ادغام او د کډوالو ملاتړ کوونکي پروګرامونه
  - د سفرونو اسانتیاوې، د پاسپورټ او نورو اسنادو اعتبار
  - د کورنۍ غړو ته د ویزې اسانتیاوې
- نو که په لنډه توګه ووايو چې که موږ په لاندې برخو کې اصلاحات راوړلی شو نو موږ به د هېواد څخه د کډوالۍ هڅوونکي عوامل له منځه وړي وي، او په نورو هېوادونو کې د کډوالۍ جذبونکي عوامل به مو هم ضعیف کړي وي:
1. په سیاسي میدان کې بنسټیز اصلاحات او سمونې
  2. د ټولنیز عدالت، د قومي، ژبني، سمني او قشري توازناتو د رعایت، او شفاف غیر سیاسي امنیتي، پولیسۍ او استخباراتي نظام له لارې د داخلي امنیت ښه والی.
  3. د اقتصادي پرمختګونو او عامو وګړو ته د اقتصادي فرصتونو د رامنځته کولو له لارې ټولنیزه رفاه رامنځته کول.
  4. د تعلیم، لوړو او مسلکي زده کړو اړوندو چارو هر اړخیزه اصلاح.
  5. د بیان ازادي او مدني حقونه رعایتول
  6. د خدماتو ښه والی او ښه ټولنیز خدمات وړاندې کول.
- په طبیعي توګه دا ګامونه د دې غوښتنه کوي چې د هېواد سیاسي قیادت دا فیصله وکړي چې په بهرنیو هېوادونو کې په دومره لوی شمېر د افغانو کډوالو شتون زموږ د هېواد په سیاسي او امنیتي حالاتو قوي اغېزې پرېږدي، او د دې اغېزو د مخنیوي یواځینۍ لار دا ده چې موږ دوه ګامونه پورته کړو:
- لومړی: هغه عوامل او لاملونه له منځه یوسو چې خلک کډوالۍ ته هڅوي او یا یې بېرته د راتګ رغبت کموي، دې عواملو ته مو په تېرو څو کړښو کې تفصیلي اشاره درلوده.

دویم: که بهرنیو هېوادونو کې کډوال پاتې کېږي هم نو هغوی باید په داسې توګه قانع وساتل شي چې د نظام سره جدي مخالفت و نه لري او د هېواد لپاره مثبتې تجربې را انتقال کړي، د نظام سره د مخالفت کچه هم په دې پورې تړلی چې حاکم نظام تر کومې کچې هغه روا غوښتنې په نظر کې نیسي چې ټول هېوادوال یې لري هغوی چې په هېواد کې دننه ژوند کوي او که د کډوالو په توګه په بهرنیو هېوادونو کې دي.

درېم ګام: د هغه هېوادونو سره نږدې تماس او همغږي چېرته چې افغان کډوال اوسېږي، او دا د دې لپاره چې هلته د هغوی انساني کرامت خوندي وي او کله چې را ستنېږي په عزت سره را ستانه شي.

خلورم ګام: په ټولنه کې د را ستنېدونکو کډوالو د بیا ادغام لپاره اړین پروګرامونه تر لاس لاندې ونيول شي او د دې لپاره اوږد مهاله استراتېژي جوړه کړی شي.

### موندنې او پایلې:

د دې څېړنې په پایله کې غواړم په ډېره لنډه توګه د دې څېړنې پایلې او وړاندیزونه د محترمو لوستونکو په مخکې په لاندې توګه کېږدم:

لومړی: کډوالي په ټوله کې یوه طبیعي پدیده ده چې خلک له یو ځای څخه بل ځای ته کډوال کېږي.

دویم: که د کډوالۍ کچه له حده څخه واورې نو بیا غالباً منفي بعد غوره کوي چې افغانستان په تېرو پنځو لسیزو کې له همدسې یو حالت سره مخ دی چې کډوالي یې یوه ستونزه ګرځېدلې ده.

درېم: په تېرو پنځو لسیزو کې په بهرنیو هېوادونو کې د افغانو کډوالو څخه پر هېواد باندې په سیاسي او امنیتي ډګر کې د اغېز د یوې مؤثرې وسیلې په توګه کار اخیستل شوی دی.

خلورم: او د تاریخي میتود له نظره چې په تاریخ کې کومه حادثه شوی وي، او بیا هماغه ډول حالات رامنځته شي هغه حادثه بیا ځله هم تکرارېږي.

پنځم: په تیرو پنځو لسیزو کې چې زموږ په مخکې تېرې شوي دي په پرله پسې توګه د کډوالو څخه په سیاسي او امنیتي ډګر کې پر هېواد باندې د اغېز د یوې مؤثرې وسیلې په توګه کار اخیستل شوی دی، او اوس هم دا کډوال په همدې موخه استفاده کېدلې شي.

### وړاندیزونه:

وړاندیز دا دی چې دې ستونزې ته باید د ستونزې په سترګه وکتل شي او د دې د هوارولو لپاره باید جدي ګامونه پورته کړي شي. چې دا په لاندې توګه کېدلې شي:

1. هغه لاملونه چې له هېواد څخه خلک کډوالۍ ته هڅوي هغه له منځه یوړل شي او یا را کم کړي شي.
2. هغه لاملونه چې نورو هېوادونو کې شتون لري او زموږ هېوادوال خپل ځان ته را کارې، کونښنې وشي چې هغه جذابیتونه موږ په خپل هېواد کې رامنځته کړو.
3. د کډوالو د بېرته راستنولو لپاره باید یوه هر اړخیزه استراتېژي وټاکل شي چې د ټولو اړخونو سره په کې مشوره شوی وي، او په یوه مشخصه زمينې فتره کې موږ خپل کډوال بېرته هېواد را ستانه کړو.
4. د داسې هر ډول اقدام مخنیوی وکړو چې زموږ نور هېوادوال له نوي سر نه کډوالۍ ته اړ کړي.

5. د راستېدونکو کډوالو په ټولنه کې د بیا ادغام لپاره جدي او مؤثر پروگرامونه تر لاس لاندې ونيول شي، چې را ستنېدونکي هېوادوال د ستونزو سره مخ نه شي.
6. د دې ډول استراتېژۍ او د تفصيلي پروگرامونو د طرح کولو لپاره به د دې اړتيا وي چې موږ د هرې قضیې لپاره جدي څېړنې سرته ورسوو او خپل پروگرامونه د همدې څېړنو پر پایلو باندې بنا کړو.

و سبحانه اللهم وبحمدك نشهد أن لا إله إلا الله نستغفرک و نتوب إليك.

**د مصادرو نوملړ**

  1. قرآن کریم: په قرآن کریم ډېر هغه آیتونه چې د مخکینیو امتونو د انجام څخه د عبرت اخېستلو سپارښتنه کوي د دې تحقیقي میتود او نظري چوکاټ بنسټ جوړوي.
  2. عمومي تاریخي معلومات غالباً د لیکوال د لومړي لاس معلومات دي، ځکه د تېرو پنځوسو کلونو د حوادثو ژوندی شاهد دی.
  3. بدوي، عبد الرحمن، مناهج البحث العلمي، (وكالة المطبوعات، شارع فهد السالم، الكويت) درېم چاپ، کال ۱۹۷۷ م.
  4. محمدی، یدالله، خداوردی، حسن، کشیشیان، گارینه و مطلبی، مسعود. (1398). علل و ویژگی‌های مهاجرت اتباع افغانستان به ایران و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بعد از انقلاب اسلامی. رهیافت/انقلاب/اسلامی. 13(49) 65-86..
  5. <https://civilica.com/doc/2146373/>
  6. موسوی، سید صالح و کشاورز شکری، عباس. (1403). تحلیل و بررسی تهدیدات و فرصت های سیاسی-امنیتی مهاجران افغانستانی برای جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه علمی راهبرد سیاسی. ۸ (۳) ۱۹۱-۲۲۷. د مقالې لنډ لینک (<https://shorturl.at/DH20T>)
  7. [Mathias Czaika](#), 2024, The transnational engagement of Afghan diaspora [Ali Ahmad Safi](#) organizations: Drivers of diaspora specialization. Globle Networks "A journal of transnational affairs, link"<https://doi.org/10.1111/glob.12484>
  8. رنگین دادفر سپنتا، سیاست افغانستان روایتی از درون (انتشارات عازم، کابل، افغانستان) لومړی چاپ، کال ۱۳۹۶ ه.ش.
  9. عبد الکریم خرم، چهل سال در طوفان.
  10. Hamdard, N. M., Shinwari, M. J., & Stanikzai, I. U. (2024). Iran–Afghanistan border management and migration challenges: A comprehensive analysis. International Journal of Contemporary Issues in Social Sciences, 3(2), April–June 2024.
  11. محمد یوسف، و مارک دکین، ترجمه فارسی: محمد قاسم آسمایی، افغانستان تلک خرس یا حقایق پشت پرده جهاد در افغانستان، نشر الیکترونیکی، سال ۲۰۱۵ م.
  12. Coll, S. (2004). Ghost wars: The secret history of the CIA, Afghanistan, and Bin Laden, from the Soviet invasion to September 10, 2001. New York, NY: Penguin Press.



Nojumi, N. (2002). The rise of the Taliban in Afghanistan: Mass mobilization, civil war, and the future of the region. New York, NY: Palgrave Macmillan.